

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с. Хайыракан
муниципального района «Улуг-Хемский кожуун Республики Тыва»

«РАССМОТРЕНО»
на педагогическом совете школы
протокол №1
«30» августа 2024 г.

«СОГЛАСОВАНО»
ЗДУВР МБОУ СОШ
с. Хайыракан
Иргиз Л.Д.
«30» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по учебному предмету
«Родной язык»
6 класс
на 2024-2025 учебный год.

Составитель: Бавымын-оол А.А.,
учитель родного языка и литературы

Хайыракан 2024 г.

Тайылбыр бижик.

Тыва дыл– тыва чоннуң төрөөн дылы, тыва этностун төлээлеринин харылзажылга дылы. Россия Федерациязының хөй санныг чоннарының аразында түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннуң төрөөн дылы.

Тыва Республиканың девискээринде тыва дыл орус дыл-биле чергелештир күрүне дылы кылдыр хүлээп алдынганын болгаш 2018 чылдың август 3-те үнген “Россия Федерациязында өөредилгениң дугайында” хоойлуда өскерилгелерни барымдаалап, тыва дылды Тыва Республиканың өөредилге черлеринге өөредири көрдүнгөн.

Регионалдыг өөредилге планында төрөөн (тыва) дылды неделяда 3 шакка өөредип болур, ооң иштинде 1 шактытус эртемнерни шынарлыг өөредири-биле өөредилге чериниң шиитпири-биле үлээр кезээнден алырын сүмелеп турар. Ынчангаш бо программаны дараазында шактарга өөредип болур кылдыр чижеглей кылган: 5 класска – 102 шак, 6 класска – 102 шак, 7 класска – 102 шак, 8 класска – 68 шак, 9 класска – 34 шак. Бо программада ниитизи-биле 5-9 класстарга – 408 шакка өөредир кылдыр киирген.

6-гы класска тыва дылга ажылчын программа ортумак ниити өөредилгеге хамаарыштыр РФ-тиң негелделеринге, сорулгаларына даянып, Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының Национал школа хөгжүдөр институтунун 2021 чылда үндүргени “Ниити өөредилге черлеринге кол ниити өөредилгениң «Төрөөн (тыва) дылга» чижек программаның» сорулгаларына болгаш негелделеринге дүүштүр кылган. Өөредилге номунун авторлары, ады, үндүрген чылы: М. В. Бавуу-Сюрюн, К. Б. Доржу, Б. Ч. Ооржак, А. Б. Хертек Тыва дыл, 6 класс НШХИ, Кызыл. 2015 ч. Программаның ады: К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар Ниити өөредилге черлеринге кол ниити өөредилгениң «Төрөөн (тыва) дылга» чижек ажылчын программасы (5-9 класстар). – Кызыл: НШХИ, 2021.

Неделяда 3 шак, бүдүн чылда 105 шак.

6-гы класска тыва дылды өөредиринин сорулгазы:

1. 5-ки класска өөрөнгөн темаларын катаптавышаан, тыва дылдың адырлары “Лексика”, “Морфология”, “Синтаксис”-биле таныжар.

Сорулганы чедип алырда шиитпирлээр айтырыглар:

1. төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр үнелеп көрүп, ону хүн бүрүде амыдыралга харылзажылганың азы ниитилелде харылзаа тударының кол аргазы деп медереп билип, ажыглаар кылдыр кижизидери;
2. дыл системазының тургузуун, ону ажыглаарының дүрүмнерин, чугааның аянын болгаш литературлуг тыва дылдың кол негелделерин шингээттирери; дылдың болуушкуннарын танып билирин, оларны сайгарып, деңнеп, дүүштүрүп, бөлүктөп, үнелеп билир арга-дуржулгазын сайзырадыры;
3. аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагышырын, чугаа чорударының хевирлерин, аңгы-аңгы байдалдарга дылды ажыглаарын, чугаа этикединиң негелделерин шингээттирери; чедип алган билиглерин, мергежил, чаңчылдарын өөредилге ажыл-чорудулгазынга болгаш хүн бүрүде амыдыралына чугаа чорудуп тура, ажыглаар аргаларын улам байыдып сайзырадыры.

6-гы класска тыва дыл эртемин шингээткенинин түңнелдери

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- төрөөн чуртунга ынак, ол дээш сагыш човаары, хөй аймак чоннуг Россияның төөгүлүг эрткен болгаш амгы оруун, ооң чурттакчыларының төрөөн дылын хүндүлээри, оларның салым-чолунга хамаарылгалыын угаап билири, Ада-чуртунун мурнунга харысалгалыг болуру;
- бодунуң кайы аймакка хамаарылгалыын, чонунуң болгаш чуртунуң төөгүзүн, дылын, культуразын билири; бодунуң чонунуң болгаш кижини төрөлгөткениниң культурлуг өнчүзүнүн үндөзүннөрин билири;
- Россияның болгаш делегейиниң чоннарының төөгүзүнгө, культуразына, шажын-чүдүлгезинге, езу-чаңчылдарына, дылына болгаш ыдык-сүзүктөринге хүндүткелдиг, сагыш-сеткилинден эки хамаарылгалыг болуру;

- кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын хевирлеп, сайзырадырынга школага өөредилге үезинде төрөөн дылын дамчыштыр шингээдиپ алырын медресеп билири, билиг чедип алырынга ук дылдың ужур-утказын тодарадыры, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп медресеп билири;
- чүве билип алырынга сундулуг, бодун сайзырадырынга болгаш билиин бедидеринге сонуургалдыг болуру;
- бодунуң сонуургалының аайы-биле мергежилин медреселдиг шилири;
- бодунга таварышкан моралдыг бергедээшкиннерни ажып эртип шыдаары; бодунуң кылдыныглары дээш, харысалгалыг болуру (чаагай мөзү-бүдүштү хевирлээри, өске улустуң шажын-чүдүлгезин, амыдыралче көрүжүн хүндүлээри, кижиниң амыдыралында мөзү-бүдүш, чүдүлге, өг-бүлө болгаш ниитилел деп билиглерниң ужур-утказын билири дээш о.ө);
- өөредилгеге харысалгалыг болурун хевирлээри; күш-ажылга ынак, хөй-ниитиниң чугула ажыл-херээнге киржип билир дуржулгалыг болуру;
- кижиниң болгаш ниитилелдин амыдыралынга өг-бүлениң ужур-дузанын медресеп билири; өг-бүлениң амыдыралының ыдыктыг чүүлдерин бодунга сиңирип, чоок кижилерин хүндүлөп, олар дээш сагыш човап билири;
- делегейде кижилерниң социалдыг, культурлуг амыдыралдың болгаш дылының, иштики культуразының байлаан барымдаалавышаан, бодунуң делегей көрүүшкүнүн амгы үениң эртеминиң, ниитилел практиказының деңгелинге дүүштүр хевирлеп шыдаары;
- өске кижиге, ооң бодалынга, делегей көрүүшкүнүң, культуразынга, дылынга, чүдүлгезинге, боттуг туружунга хүндүткелдиг хамаарылгалыг болуру;
- өске киж-биле чугаалажып, ооң-биле билчип ап шыдаары;
- ниитилелдин чурумунга чагыртып билир;
- назы-хар аайы-биле школаның бот-башкарылгалыг ажыл-херээнге киржип билири;
- чаагай амыдыралчы дуржулгага даянып, кадык болгаш айыыл чок амыдыралды тудуп шыдаары; берге байдалдарда дузаны кадары;
- Россияның болгаш делегейниң чоннарының уран чүүлүн болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын таварыштыр эстетиктиг мээ-медреселин сайзырадыры, чараш чүүлдүшингээдири (аңгы-аңгы чоннарның езу-чаңчылдарын илереткен чечен чогаалдарны сайгарары, кижиниң иштики делегейиниң чаражын тодарадыры, чогаалдарны номчуксаары, чуруктарны көрүксээри дээш о.ө);
- экологтуг культураның үндезиннерин хевирлээри (бойдушту шинчилээри, көдээ ажыл-агыйны билири, бойдушту чуруп көргүзери, аян-чорук кылыры, бойдушту камгалаары);
- тыва дылдың эстетиктиг дээштиин, үнезин медресеп билири; төрөөн дылынга ынак болгаш ону хумагалап, хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри; тыва чоннуң национал культура талазы-биле арга-дуржулгазын, билиглерин азы ук культура-биле холбашкан бүгү чүүлдерни школадан төрөөн дылын дамчыштыр шингээдип алыр дээрзин медресеп билири;
- дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг (эртем бүрүзүндө чедип азы шингээдип алыр) түннелдер:

Метапредметтиг түннелдерде өөреникчилерниң өске эртемнерге шингээдип алганы билиглер болгаш өөредилгениң бүгү талалыг кылдыныглары (башкарылгалыг, угаап шингээдириниң, харылзажылга чорудар) кирип турар.

Өөреникчилер номчулганың үндезиннерин хевирлээр болгаш сайзырадыр ажыл уламчылаар, янзы-бүрү медээлер-биле ажылдаарының мергежилдерин шингээип ап, төлевилелдер кылырынга, кыска шинчилел ажылдарынга киржир. «Төрөөн чогаал», «Тыва литература», «Тываның географиязы», «Тываның төөгүзү», «Улусчу ужурлар» дээш өске-

даа эртемнерге улаштыр номчулганың үндесиннерин быжыглаар болгаш улай хевирлээр. Номчуп билири дээрге-ле өөрөдигезин уламчылаарыңа болгаш бот өөрөдигеге, хостуг үезинде номчуттунарыңа, ажил-ишчи амыдыралга белеткениринге дээш оон-даа өске бодунуң моон соңгаар планнарын боттандыраарының аргазы болур. Доозукчуларның номчуттунары ниити делегейни болгаш бодун хүн бүрүдө билип ап чоруурунга, ниитилел биле кижиниң аразында таарымчалыг байдалды тургузар харылзааларыңа хереглеттинер. Ол ышкаш янзы-бүрү медээлер-биле ажилдаар мергежилдерни өөреникчилер чедип алыр. Олар сөзүглелдерни өскертп, системажыдып, деңнеп, сайгарып, аңаа хамаарыштыр түңнелдерни үндүрүп билир; кол болгаш артык медээлерни демдеглеп, чугула фактыларны, бодалдарны утказының аайы-биле тодарадып; медээлерниң эң кол чүүлдерин кысказы-биле план, тезистер, таблица, даяныр конспектилер хевиринге көргүзүп шыдаар;

Төрөөн дылын өөренип тура, төлевилелдер тургузар ажилдың дуржулгазын албышаан, өөреникчилер боттары ажилдаарыңа, идепкейлиг, харыссалгалыг болурунга бодун чаңчыктырар, ажил чорудулгага сонургалдыг, чедишкинниг болур.

ӨФКС-тиң ортумак (долу) өөрөдигезиниң негелделеринге дүүштүрөөрөдигезиниң бүгү талалыг кылдыныгларының үш бөлүүн аңгылап турар: башкарылгалыг, угаап шингээдириниң, харылзаажылга чорудар.

Предметтиг түңнелдери

1) Төрөөн (тыва) дылыңа чугаа чорудулгазының (чугааның) бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас дыңнадыгда медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээни ылгап шыдаары);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру, чүгүртү азы улуг-кара лап номчууру, таныжып номчууру, шинчилел-сайгарылгалыг номчууру) таарыштыр ажыглап билири;
- тыва дылда аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш, дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле азы ылавылап дыңнаары) ажыглап билири;
- тыва дыл кырында информация (медээ) ап болур чүүлдерден, оон иштинде өөрөдиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- тодаргай (бердинген) темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;
- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири; литературлуг тыва дылдың шын адалгазының, лексиказы болгаш грамматиказының кол нормаларын сагыры.

Чугаалаары болгаш бижири:

- кылыр дээн ажил-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажилды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түңнелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;
- төрөөн дылыңа дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
- сөзүглелдин утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдин тургузуунуң негелделерин сагыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан,

харылзаалыын, темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;

- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап бодааныышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-харыы (диалог-расспрос), чугаалажып оар кижизин чугаа чорударынче кыйгылары, сонуургалын оттулары (диалог-побуждение), өске кижибиле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) болгаш оларны холуй ажыглап билири;

- амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;

- тыва чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкиннерин эптиг болгаш шын алдынары;

- өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң хүн бүрүде чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, өскерттип, делгередип билири;

- бодунуң үежилеринин мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттын утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шиитпирлеп билири;

2) “Тыва дыл” эртеминде алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын амыдыралга хүн бүрүде ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап шыдаары;

3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шиитпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде тыва болгаш ниити чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Ол ышкаш доозукчу дараазында кол предметтиг түңнелдерни чедип алыр:

- дылдың хүлээлгелеринин дугайында, тыва дыл – Россия Федерациясында Тыва Республиканың үндезин чурттакчылары тыва чоннуң төрөөн дылы база күрүне дылдарының бирээзи дээрзин, төрөөн дыл болгаш чоннуң культуразының сырый харылзаалыг болурун, төрөөн дылдың кижини бүрүзүнүң болгаш ниитилелдин амыдыралына ужур-дузазын билири;

- аңгы-аңгы девискээрлерде (Красноярск крайның Усинск сумузунда; Сонгу-Барыын Моолдун Буянт аймакта Ховду, Баян-Ульгий аймакта Цэнгел, Хубсугул аймакта Цагаан-Нур сумуларында, Кыдаттын Синьцзянь-Уйгур автономнуг округта) чурттап турар тыва аймак чоннуң аразында харылзажыр дылының ужур-дузазын медресеп билири (2010 чылдың чизези-биле тыва дылда ниитизи-биле 250 муң кижини чугаалажып турар);

- дылдың, эң ылаңгыя тыва дылдың, гуманитарлыг эртемнер системазына болгаш ниити өөредилгеде ээлеп турар туружун болгаш ужур-дузазын билири;

- төрөөн дылдың эртем талазы-биле үндезиннерин; оларның чадаларының болгаш билиглеринин аразында харылзааларын шингээди алыры;

- дыл эртеминин кол баазалыг билиглерин болгаш ооң кезектерин шингээдири: дыл болгаш чугаа, харылзажыр чугаа, бижимел болгаш аас чугаа, монолог, диалог болгаш оларның хевирлери; чугааның байдалы; чугаа (чугаалажыры), эртем, публицистика, албан-херек, чечен чогаал стильдери болгаш оларның жанрлары, дылы; чугааның утка-хүлээлгелеринин аайы-биле хевирлери (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын); сөзүглел, сөзүглелдин хевирлери; дылдың кол-кол кезектери, оларның демдектери болгаш чугаага ажыглалының онзагайларын шингээди алыры;

- тыва дылдың лексика болгаш фразеологиязының кол стилистиктиг курлавырларын, тыва литературлуг дылдың нормаларын (шын адалганың, грамматиктиг, орфографтыг,

пунктуастыг), чугаа этикединин дүрүмнөрин шынчылдыкка болгаш оларны херек кырында амыдыралга аас болгаш бижимел чугаага ажыглаары;

- дылдың кол кезектерин, дылдың грамматиктиг категорияларын танып билири болгаш сайгарары, чугаага шын ажыглаары;

- сөстүн янзы-бүрү сайгарылгаларын (фонетиктиг, лексиктиг, морфемниг, морфологтук), сөс каттыжышкынының болгаш домактың синтаксистиг сайгарылгазын шын кылып, сөзүглелдин тургузуунун болгаш кол демдектеринин аайы-биле, дылдың кандыг хүлээлгелерин күүседип чоруунун болгаш уран аргаларны ажыглаанының аайы-биле сайгарары;

- лексиктиг болгаш грамматиктиг синонимнерни ажыглаанындан кижинин чугаазының чечен-мерген, а чечен чогаал дылының каас-чараш, байлак болу бээр аргаларын билири болгаш чугаазынга шын ажыглаары;

- төрөөн дылдың эстетиктиг хүлээлгелерин медресеп билири, чечен чогаалдың дылын сайгарып тура, чугааның эстетиктиг талазын үнөлөп билири.

6-гы класска тыва дыл эртемнин допчузу

6 КЛАСС (105 шак)

Кирилде тема (1 шак)

1. Төрөл болгаш төрөл эвес дылдар. Өгбө дыл.

2. Дыл дугайында бодалын илередип билири. Өлүг болгашдириг дылдар дугайында билири, төрөл болгаш өгбө дылдарныылгап билири. Өгбө дыл деп чүл дээрзин тайылбырлаар. Тывачоннун төрөөн дылы – ооң сагыш-сеткил өнчүзү, төөгүзүн, амыдыралын дамчыткан кол байлаа болуунун дугайында билири.«Тыва дыл» эртемнин ужур-дузазын медресеп билири.

5 класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары.

Чугаа сайзырадылгазы (4 шак)

1. Лексика: Сөстүн хөй утказы. Сөстүн дорт болгаш доорауткалары. Табу болгаш эвфемизмнер. Фразеологизмнер. Фонетика болгаш орфография: Ажык болгаш ажык эвес үннер. Сөс эгезинге т–д, п–б деп ажык эвес үннернин үжүктеринболгаш Й үннүг үжүктерни шын бижири.

Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы: сөстүн уткалыг кезектери, сөс чогаадылгазының аргалары. Төрөл сөстөр.

Морфология болгаш синтаксис: Чүве аттарының өскерлири.Демдек адының чадалары. Сан аттарының бөлүктөри. Чүвеаттарының, демдек аттарының, сан аттарының синтаксистигхүлээлгелери.

2. 5 класска чедип алган кол-кол мергежилдерин болгашчаңчылдарын сагыыры.

Лексика. Чугаа культуразы. Чугаа сайзырадылгазы (20 шак)

1. Тыва дылдың лексиказын тывылган угунун аайы-билебөлүктээри. Ниити түрк лексика. Өске дылдардан сөстөрнүүлөргө алыры. Моол, орус дылдардан үлөргөлээшкннер.Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-билебөлүктөри. Ниити ажыглалдың сөстөри. Кызыгаарлыгажыглалдың сөстөри: мергежил сөстөри, диалектизмнер. Терминнер. Ховар ажыглалдың сөстөри: эргижирөөн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), неологизмнер.Хуу аттар дугайында билиг, оларның янзылары: топонимнер,антропонимнер. Этнонимнер, зоонимнер база космонимнер. Тывадылдың хуу аттарының тывылган угунун, утказының (темалыгбөлүктээшкни) болгаш тургузуунун аайы-биле кол бөлүктөри.

2. Мергежил сөстөрин, диалектизмнерни, терминнерни кандыг байдалга, кажан хереглээрин тодарадыры болгаш оларны чугаага чөп ажыглаары. Сөзүглелдерде эргижирөөн сөстөрни (историзмнер, архаизмнер), чаа сөстөрни тып, оларны чугаага шынхереглээри. Сөзүглелдерден быжыг сөс каттыжышкыннарынтып, оларны чугаага шын ажыглаары. Өөреникчилернин чугаазында диалектизмнерни чайладыры.

Морфология. Чугаа сайзырадылгазы (72 шак)

Өттүнүг сөстөр, оларнын синтаксистиг ролю болгаш шын бижилгези

1. Өттүнүг сөстөр – тускай чугаа кезээ, ниити утказы.Өттүнүг сөстөрниң уткалыг бөлүктөри (үн, дааш өттүнөр болгашхевир өттүнөр сөстөр) тургустунары, ужур-дузазы, оларнын тургустунары база синтаксистиг хүлээлгези. Өттүнүг сөстөрни аянсөстөринден ылгап алыры. Оларны чугаага шын ажыглаары. Уксөстөрниң морфологтуг сайгарылгазы.
2. Өттүнүг сөстөрни шын бижири болгаш чугаага шынажыглаары. Нарын кылыг сөстөрин тургуза бээрин билген турары. Өттүнүг сөстөрниң морфологтуг сайгарылгазын кылып билири .

Кылыг сөзү, ооң синтаксистиг ролю болгаш шын бижилгези

1. Кылыг сөзүнүң ниити утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг ролю. Кылыг сөстөриниң уткалыг бөлүктөри(кижиниң, дириг амытаннарнын кылдыныгларын илередир кылыг сөстөри, бойдустуң болуушкуннарын болгаш кандыг-бирдемдектиң илерээрин дамчыдар кылыг сөстөри).Кылыг сөзүнүң тургузуу. Бөдүүн, нарын, каттышкан кылыгсөстөри. Нарын кылыг сөстөриниң тургустунары болгаш оларныншын бижилгези. Кылыг сөзүнүң болур, болбас хевирлери.Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери: залог (эгидишкин, болдуруушкун, болчуушкун, качыгдаашкын), вид (дагыннаан, болбастаар, ритмиктиг болгаш доозулган, дүргөн) хевирлери. Оларнын кожумактарынын шын бижилгези.Причастиелерниң ниити утказы, домакка тодарадылга болуру. Эрткен үениң, келир үениң причастиелери.Деепричастиелерниң морфологтуг болгаш синтаксистигролю. Каттышкак, кожаланчак, эрткен, үдекчи, болбас, кызыгаарлаар деепричастиелер.Причастиелиг болгаш деепричастиелиг бөлүглелдер, оларгабижик демдектери.Наклонение, ооң хевирлери (болуушкун, дужаал, даар,чөпшээрел). Болуушкун наклонениезиниң үелери (эрткен үелер:шагда эрткен, чоокта эрткен; амгы үелер: тодаргай болгаш тодаргай эвес; келир үе). Кылыг сөстөриниң синтаксистиг хүлээлгези.Кылыг сөзүнүң морфологтуг сайгарылгазы.
2. Болбас хевирде кылыг сөстөриниң шын бижилгезин,оларнын ударениезин сагыыры. Причастиелерни чүвөлөрниңдемдээн көргүзөрдө, ажыглаары. Деепричастиелерниң составтыгкылыг сөзүнүң кезээ бооп турары-биле домакка кежигүн бооптурарын аңгылаары. Болуушкун наклонениезиниң үе хевириндекылыг сөстөрин чугаага шын ажыглаары. Кылыг сөзүнүң морфологтуг сайгарылгазын кылып билири.

Наречие, ооң синтаксистиг ролю болгаш шын бижилгези

1. Наречие – тускай чугаа кезээ. Ооң ниити утказы.Наречиелерниң тургустунары болгаш оларны шын бижири. Наречиелерниң бөлүктөри: үениң, туруштуң, сорулганың,чылдагаанның, кылдыныг аргазының, хемчегниң; оларнын синтаксистиг хүлээлгези. Наречиелерни өске чугаа кезектеринденылгап алыры. Наречиелерниң морфологтуг сайгарылгазы.
2. Наречиени өске чугаа кезектеринден (ылаңгыя чүве аттарын, демдек аттарын, сан аттарын, кылыг сөзүнүң причастие,деепричастие хевирлеринден) ылгаары. Наречиелерни шын бижири болгаш чугаага шын ажыглаары. Наречиелерниң домактарга кылдыныгның янзы-бүрү байдалын илередири. Синонимболгаш антоним наречиелерни чугаага ажыглаары. Наречиениңморфологтуг сайгарылгазын кылып билири.

Ат орну, ооң синтаксистиг ролю болгаш шын бижилгези

1. Ат орну – тускай чугаа кезээ. Ооң ниити утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг ролю. Ат орнунуң бөлүктөри:арынның, айтырыгның, айтылганың, тодарадылганың, тодаргайэвес ат оруннары. Тодаргай эвес ат оруннарын шын бижири. Аторуннарынын синтаксистиг хүлээлгези. Ат орнунуң морфологтугсайгарылгазы.

2. Ат оруннарын падежтерге өскертири болгаш чугаага шынажыглаары. Силер, болар деп ат оруннарын хүндүлел уткалыгажыглап билири. Ат орнунуң морфологтуг сайгарылгазын кылыпбилири.

Дузалал чугаа кезектери.

Эдеринчилер болгаш дузалал аттар

1. Эдеринчилер болгаш дузалал аттар, оларның утказы болгаш ужур-дузазы. Эдеринчилер болгаш дузалал аттарның ылгалы. -биле деп эдеринчини аңгылап азы дефистеп бижири. дег,ышкаш деп эдеринчилер бөлүглелдер тургузуп турда, биче сек-биле аңгылаары. Эдеринчилерниң морфологтуг сайгарылгазы.

2. дег, ышкаш, -биле, билек болгаш оон-даа өске эдеринчилерни чугаага шын ажыглаары. Падежтерниң уткаларын дузалалаттар, эдеринчилер-биле илередири. Янзы-бүрү чугаа кезектеринэдеринчилер кылдыр хереглээри. Эдеринчилерниң морфологтугсайгарылгазын кылып билири.

Эвилелдер

1. Эвилелдер, оларның утказы болгаш ужур-дузазы. Эвилелдерниң бөлүктери: чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдер, оларның янзылары, тус-тузунда хүлээлгелери.Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазы.

2. Чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдерни аасболгаш бижимел чугаага хереглээри. Синоним эвилелдерни солуп билири. Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазын кылыпбилири.

Артынчылар

1. Артынчылар, оларның утказы болгаш ужур-дузазы.Артынчыларның бөлүктери болгаш шын бижилгези. Артынчыларның морфологтуг сайгарылгазы.

2. Артынчыларлыг домактарны аянныг номчууру. Чоокуткалыг артынчыларны солуп, оларның чугаага ужур-дузазынмедереп билири. Чугаага артынчыларны шын ажыглаары.Артынчыларның морфологтуг сайгарылгазын кылып билири.

Аян сөстери

1. Аян сөстерииниң утказы болгаш ужур-дузазы. Оларныңуткалыг бөлүктери болгаш адаарының онзагайы. Аян сөстери бардомакка бижик демдектерин салыры. Аян сөзүнүн морфологтугсайгарылгазы.

2. Аян сөстери бар домактарны шын номчууру болгаш чугаага ажыглаары. Аян сөзүнүн морфологтуг сайгарылгазын кылыпбилири.

6 класска чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдеринге

Катаптаашкын

6-гы класска тыва дыл эртемнин өөредилге – тематиктиг планы.

	Кичээлдин темазы	Ниити шагы	Хыналда ажыл	Чугаа сайзырадылгазы
1	Кириилде кичээл.	1		
2	5-ки класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары	5	1	
3	Лексика.	18	2	
4	Морфология.	53	2	3
5	Синтаксис.	10	1	1
6	Чыл дургузунда оорөнгенин катаптаары	18	1	2
	Шупту	105		

6-гы класстың тыва дыл кичээлдеринин календарь-тематиктиг планы.

№	Өөренир темазы	Шагы	Ай-хүнү	
			План езугаар	Хүннүн эдилгеzi
1	Кирилде кичээл Дылдар дугайында ниити билиг	1	02.09	
5-ки класска өөрөнгенин катаптаары (4)				
2	Лексика болгаш сөс чогаадылгазы	1	04.09	
3	Фонетика болгаш орфография	1	05.09	
4	Морфология	1	09.09	
5	Диктант «Чайгы арыгга»	1	11.09	
6	Частырыглар-биле ажыл.	1	12.09	
Лексика (20)				
7	Дылдар дугайында ниити билиг	1	16.09	
8	Ниити түрк лексика	1	18.09	
9	Өске дылдардан сөстөрни үлөгерлеп алыры. Моол дылдан үлөгерлээшкиннер болгаш моол дыл дамчыштыр үлөгерлеттинген сөстөр.	1	19.09	
10	Төвүт дылдан үлөгерлээшкиннер	1	23.09	
11	Кыдат үлөгерлээшкиннер	1	25.09	
12	Орус дылдан үлөгерлээшкиннер болгаш орус дыл дамчыштыр үлөгерлеттинген сөстөр	1	26.09	
13	Ниити ажыглалдың сөстери	1	30.09	
14	Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери. Профессионализмнер.	1	02.10	
15	Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери. Диалектизмнер.	1	03.10	
16	Ховар ажыглалдың сөстери. Эргижирээн сөстөр.	1	07.10	
17	Ховар ажыглалдың сөстери. Неологизмнер.	1	09.10	
18	Хыналда диктант «Солун номчуп берип турганым»	1	10.10	
19	Топонимнер	1	14.10	
20	Кижилернин хуу аттары (антропонимнер)	1	16.10	
21	Этнонимнер.	1	17.10	
22	Зоонимнер.	1	21.10	
23	Хуу аттарга катаптаашкын	1	23.10	
24	Хыналда диктант«Үш-Белдир»	1	23.10	
Морфология (72)				
25	Кылыг сөзүнүн утказы.	1	04.11	
26	Кылыг сөстөринин уткалыг бөлүктери	1	05.11	
27	Кижиниңболгашдиригамытаннарныкылдыныглары нилередиркылыгсөстери.	1	07.11	
28	Кижиниң кылдыныгларын илередир кылыг сөстери	1	11.11	
29	Дириг амытаннарныкылдыныгларын илередир кылыг сөстери	1	13.11	
30	Бойдустуңболуушкуннарынболгашкандыг-бирдемдектиңилерээриндамчыдаркылыгсөстери.	1	14.11	
31	Кылыгсөзүнүңтургузуу	1	18.11	
32	Кылыгсөзүнүң немелде утка илередир хевирлери.	1	20.11	
33	Кылыг сөзүнүң наклонениелери	1	21.11	
34	Кылыгсөзүнүңболуушкуннаклонениезиболгашооңүлери	1	25.11	
35	Кылыг сөзүнүң болуушкун наклонениези болгаш	1	27.11	

	ооң үелерин катаптаары.			
36	Хчс. Чогаадыг «Мээң өг-бүлөм».	1	28.11	
37	Болуушкун наклонениезиниң амгы үези	1	02.12	
38	Болуушкун наклонениезиниң амгы үезин катаптаары.	1	04.12	
39	Болуушкун наклонениезиниң эрткен үези	1	05.12	
40	Болуушкун наклонениезиниң эрткен үезин катаптаары	1	09.12	
41	Болуушкун наклонениезиниң келир үези	1	11.12	
42	Болуушкун наклонениезиниң келир үезин катаптаары	1	12.12	
43	Кылыг сөзүнүң дужаал наклонениези	1	16.12	
44	Кылыг сөзүнүң дужаал наклонениезин катаптаары	1	18.12	
45	Кылыг сөзүнүң даар наклонениези	1	19.12	
46	Кылыг сөзүнүң даар наклонениезин катаптаары	1	23.12	
47	Кылыг сөзүңгө катаптаашкын	1	25.12	
48	Хыналда диктант «Кара –Дуруг», ар.82	1	26.12	
49	Наречиениң ниити утказы, грамматиктиг демдектери	1	13.01	
50	Наречиелерниң бөлүктөри	1	15.01	
51	Наречиелерниң бөлүктөрүн катаптаары	1	16.01	
52	Наречиелерниң тургустунары	1	20.01	
53	Наречиелерниң тургустунарын катаптаары	1	22.01	
54	Наречиени өске чугаа кезектеринден ылгап алыры	1	23.01	
55	Наречиени өске чугаа кезектеринден ылгап алырын катаптаары	1	27.01	
56	Наречиелерни шын бижири	1	29.01	
57	Наречиелерни шын бижиirin катаптаары	1	30.01	
58	Наречиелерни чугаага шын ажыглаары	1	03.02	
59	Наречиелерничугаагашынажыглаарынкатаптаары	1	05.02	
60	Наречиеге катаптаашкын	1	06.02	
61	Хчс. Эдертиг «Дээлдиген», ар 32	1	10.02	
62	Хчс. Эдертигни бижири.	1	12.02	
63	Ат орнунуң ниити утказы, грамматиктиг демдектери, бөлүктөри	1	13.02	
64	Арынныңаторуннары	1	17.02	
65	Арынныңаторуннарын катаптаары	1	19.02	
66	Айтырыгыңаторуннары	1	20.02	
67	Айтырыгыңаторуннарын катаптаары	1	24.02	
68	Айтылганың ат оруннары	1	26.02	
69	Айтылганың ат оруннарын катаптаары	1	27.02	
70	Тодаргай ат оруннары	1	03.03	
71	Тодаргай ат оруннарын катаптаары	1	05.03	
72	Тодаргайэвесаторуннары	1	06.03	
73	Тодаргай эвес ат оруннарын катаптаары	1	10.03	
74	Аторуннарынчугаагашынажыглаары	1	12.03	
75	Аторуннарынчугаагашынажыглаарынкатаптаары	1	13.03	
76	Ат оруннарынга катаптаашкын	1	17.03	
77	Хыналда диктант «Монгуш Черзи»,ар 79	1	19.03	
Синтаксис				
78	Сөс каттыжышкыны	1	20.03	

79	Домак. Домактарның сорулгазының аайы-биле янзылары.	1	02.04	
80	Домактың чугула кежигүннери	1	03.04	
81	Домактың чугула кежигүннери	1	07.04	
82	Хчс. Чогаадыг «Төрээн черим бойдузу».	1	09.04	
83	Кол сөс биле сөглекчиниң аразынга тире	1	10.04	
84	Кол сөс биле сөглекчиниң аразынга тирени катаптаары	1	14.04	
85	Сөс каттыжышкыны болгаш домакка катаптаашкын	1	16.04	
86	Синтаксиске хыналда ажыл.	1	17.04	
87	Хыналда диктант «Мерген», ар 99	1	21.04	
Чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаары				
88	Тыва дылдың лексиказын тывылган угунуң аайы- биле бөлүктери.	1	23.04	
90	Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы- биле бөлүктери.	1	24.04	
91	Хуу аттар.	1	28.04	
92	Кылыг сөзү.	1	30.04	
93	Кылыг сөзүнүн тургузуу.	1	05.05	
94	Кылыг сөзүнүн наклонениелери.	1	07.05	
95	Кылыг сөзүнүн наклонениелерин катаптаары.	1	08.05	
96	Наречие.	1	12.05	
97	Наречиени катаптаары.	1	14.05	
98	Ат орну.	1	15.05	
99	Ат орнун катаптаары.	1	19.05	
100	Хчс. Эдертиг «Найырал» арын 39	1	21.05	
101	Хчс. Эдертигни бижири.	1	22.05	
102	Хыналда ажыл.	1	26.05	
103	Хыналда ажылдың сайгарылгазы.	1	28.05	
104	Түңнел кичээл.	1	29.05	
105	Чайгы онаалгалар үлелгези.	1		